

Széttört dió közel egy országhatárhoz

6. részlet egy talán soha el nem készülő regényből

„Dombon törik a diót, a diót, hegyen meg a mogyorót. Tessék kérem megbecsülni és a földre lecsücsülni, csücscs!” Bandikának nagyon tetszett ez a monddóka, mert elég diót látott mamája szüleinek debreceni kertjében. Augusztus volt, érett a dió. Mogyorót itt nem láthatott, persze hegyet sem, de jókat kacagott, amikor le-lecsücsült.

1972 áprilisában született Debrecenben, a pataki Nagymama és Nagyapa lakásában keresztelte meg a görögkatolikus pap, Miklós Bácsi. Olyan régen történt, hogy saját Anyja és Apja is alig emlékszik biztosan arra, hogy volt, mint volt. Szerencsére bőven maradtak fényképek, de évtizedek után hol nagyobb, hol kisebb mértékű a felejtés. Nem árt kövérebb betűkkel írni, hogy *az emlékek hiányát sokszor csak a képzelet pótolhatja. Nem önéletrajzról van szó, hanem szokatlan formájú (ön)életrajzi regényről.* Vagy valami hasonlóról, főleg Péterről. Mások emlékezetében sem maradna meg sokkal több, ha hosszú életének ilyen sok helyszíne lett volna: Beregszász és Kassa (még Magyarország), Sátoraljaújhely, a bodrogközi Ricse falu, Sárospatak, a vissza-visszatérő Debrecen, a lengyelországi Lublin, Moszkva és csak az 1970-es évekig, majd 1988-og eljutva Varsó. Lehet, hogy Patak marad számára a világ közepe?

Bandikáék rövid ideig a debreceni Nagyieknál laktak Anyjáva, mielőtt szeptemberben az Egyetem téri diákothozba költöztek. Utána is szívesen játszott, szaladgált Nyanyi és Bandó kertjében. Nevüket természetesen ő adta. Nagyon tetszett neki a macska, Gáspár is, de az nem hagyta, hogy játékként bánjon vele. Bandó Gáspár Elvtársnak hívta, mert e név viselője akkoriban Fontos Elvtársnak számított az országban, amit persze Bandika még nem érthetett.

A hétköznapi reggeleknek sokáig nem örült, mert bölcsődébe kellett járnia. Varsóban nem volt ilyesmi, ott késő délutánig Mamája törődött vele. Jó idő

D. MOLNÁR ISTVÁN (1941) irodalom- és művelődéstörténész, az MTA doktora, műfordító, ny. egyetemi tanár. Legutóbbi könyvei: *Egy gimnáziumi osztály, Sárospatak, 1956–1960* (Hoppál Mihállyal közösen szerkesztve; Budapest, 2019); *Władysław Stanisław Reymont: Lázadás.* Ford. és előszóval ellátta D. Molnár István (Budapest, 2021).

esetén a kocsijában ülve mentek. Hiába az Egyetem előtti szép park, a másik oldalon az erdőnek beillő fák. A bölcsibe vezető út, baloldalán hatalmas park idős fákkal, úgy negyedóraig tartott. Bandika lassan belejött a játszásba. Ebéd után csendnek kellett lennie, ám ő nem aludt, sőt halkan beszélve szóval tartotta a gondozó nénit. Amennyire tőle tellett, hiszen még másfél éves sem volt, mindent igyekezett elmesélni, ami otthon történt, amit ott hallott. Utána hol kocsijában ülve, hol gyalog szeretett sétálni az egyetem főépülete előtti szép téren, és nagyon tetszett neki a sötétedéstől váltakozó színekkel megvilágított szökőkút. Vagy két hétig sem mehetett, mert váratlanul kiderült, hogy sérve van, sürgősen operálni kell. Az Olvasó talán már el sem hiszi: Péter sárospataki időkből való barátja, Pityu végezte el az operációt. A sebészeti klinika női osztályán helyezte el, hogy az ott fekvő nénik foglalkozzanak vele, vigasztalják. Nagyon el akart menni onnan. Nem haza, hanem a lila tóhoz. Azt hitték, félrebeszél, pedig csak a színes szökőkúthoz vágyott.

Hogy ekkor milyen otthona volt? A külön szoba hiányzott, ami annak számított, az asztal alatti kuckó volt. Szülei külön-külön már régen igényeltek szövetkezeti lakást, de várniuk kellett a hosszú sorban. A saját konyha is hiányzott, igen szerényen lehetett főzni, az esti, már-már éjszakai nyugalom pedig még inkább. Alattuk szólt a diákotthoni rádió, és műsorának készítői a hangos zenét szerették. A reklamálas csak egy-két napig segített, így is szerencsések voltak, mert volt hol lakniuk, nem kellett albérletért fizetniük. Sok türelem kellett viszont Péternek ahhoz, hogy hétköznapokon esténként órákig hallgassa a diákotthont Igazgató Elvtárs gyűléseit arról, hogy kell igaz Szocialista Értelmiségieké nevelni az ott lakó egyetemistákat. Ezt a munkát néhány, a lényegét tekintve álnevelőtanár végezte, akik természetesen örültek a lehetőségnek, hogy volt lakásuk.

Úgy tűnt, mintha Igazgató Elvtárs rosszalta volna, hogy az épület mellett ott állt Péterék delfinszürke Wartburgja. Soron kívül és olcsón megvehették. Mint e regényfésülés 5. részében már szóba került, Bandika nevezte el ilyen színűnek. De hol látott ő delfint? Lehet, hogy volt a varsói állatkertben? A koci csomagtartójának nagy mérete azért volt fontos, mert belefért Bandika járókája is. Péterék ezért minden hónapban meglátogathatták a Sárospatakon élő Nagymamát és Nagyapát.

Margó visszament régi munkahelyére, a Körzeti Filmterjesztő Vállalathoz. Mondhatni tanult szakmájában dolgozott, hiszen népművelés szakot is végzett az Egyetemen. Sokat kellett utaznia a Körzet városaiba és még többet a falvakba, sikerült jó kapcsolatokat kialakítania a mozivezetőkkel. Ismertetésekert írt a vetítendő filmekről, és ezeket kötetekbe kötve akarta megőrizni.

Péter regényének előző részéből már kiderült: a lengyel nyelv és irodalom szakos képzés elindítása érdekében anyanyelvi lektornak Debrecenbe érkezett Krystyna Hrycyk. Addig a sziléziai, délnyugat-lengyelországi Wrocław egyetemén dolgozott. Hátha az Olvasó nem tudja: az egyik legnépesebb lengyel várost nálunk sokan Breslaunak nevezték. A középkorban a Cseh Királysághoz

tartozott, a 15. század vége felé, Mátyás király idejében, mint Boroszló, Magyarországhoz, majd a Habsburg Birodalomhoz, Poroszországhoz, 1871-től az egyesült Német Birodalomhoz, és csak 1945-ben lett ismét a lengyeleké. Náluk is ilyen forgandó volt a történelmi szerencse.

Péter a minden dicséretet megérdemlő Krystynával együtt buzgón nekilátott az ideiglenes lengyel szakos tanterv elkészítésének. Persze az 1974–75-ös tanévben még mint az Orosz és Szláv Irodalmi Tanszék frissen kinevezett adjunktusa orosz szakosokat tanított, de már nem ez járt az eszébe. Azt is elfelejtette, hogy irodalmat vagy nyelvészetet tanított-e, vagy még mindkettőt. Nem emlékszik, hetente hány órában, de az biztos, hogy az irodalomkutató Iglói Endre professzor, az Orosz és Szláv Irodalmi Tanszék vezetője és ekkor bölcsészkarai dékán igyekezett elég időt hagyni neki az újfajta, úttörő munkára.

Ennek az írásműnek már a 3. részletében szó esett a lengyel eredetű nevet viselő, de lengyelül nem ezért jól tudó, a hallgatók által nagyra becsült szlavista nyelvészről, Dombrowszky József Tanár Úrról. Mintha áldását adta volna a lengyel szakra, bár csak egy évig tanította az ószláv, a lengyeleknél ógyházi szláv-nak nevezett nyelvet a két fős első évfolyamnak, mert a harmadikat egy évre elvitték katonának. Véletlenül mindkettőjük családi neve ugyanaz volt. Ez a nyelv sokat segít minden mai szláv nyelv megértésében és a tanulásában is. Kevesen tudják, hogy ez a legkorábbi írásban magmaradt szláv nyelv, a macedón legközelebbi őse. Első írott szövegei a 9. századból valók. A görög ábécéből kialakult cirill betűit, valamint a nyelv későbbi nemzeti változatait a pravoszláv egyházban használják. Azt biztosan mindenki tudja, hogy a katolikus lengyelek, csehek, szlovákok, szlovének és horvátok latin betűkkel írnak. Egy lengyel például, aki ismeri a cirill ábécét, igen sokat megért egy ukrán és akkor fehérorosz-nak nevezett szövegből, sőt hallás után is könnyen elboldogul vele. Oroszul sem adják el könnyen, és még a balkáni szavak jó része sem érthetetlen, ha leírva látja, és ha ismeri a cirill betűket.

Ahogy akkoriban minden tudományegyetem bölcsészkarán, a Kossuth Lajosról elnevezett debrecenin is 5 tanév után lehetett végezni, és minden szak egy másikkal párban volt felvehető. A diplomát szerzők így könnyebben találtak munkát. Több kis hallgatói létszámú szakpáron folyt képzés, és a lengyelt Debrecenben is „miniszaknak” terveztük. Ilyeneket nemcsak a budapesti ELTE-n indítottak, hanem Szegeden és Pécsen is. Nemigen kell magyarázni, hogy, bár ritkán, szükség van például a görögök, perzsák vagy valamelyik élő, a törökkel rokon népek vagy az arabok nyelvének, kultúrájának és történelmének alapos ismerőire. Hogyne kellene az egyik legnagyobb hazai egyetemen a lengyelekét is oktatni, amikor velük ezer éve igen sokféle és jó kapcsolat összeköt? Mindegy, hogy szövetségesi vagy ellenségei voltunk egymásnak. Ha őszinték vagyunk, kijelenthetjük: hogy a szomszéd nemzeteket és ezek szomszédjait kevésbé kedveltük vagy kedveljük. Kivétel a lengyelek, akikkel több mint egy ezredév óta, az 1. világháború végéig szomszéd-ságban éltünk. Sokkal többen élnek hazájukban, mint a velük szomszédos szláv nyelvű országokban és

hazánkban összesen, és lengyelül majdnem négyszer annyian beszélnek, mint magyarul. A múltban egyszer volt közöttünk komoly konfliktus, ami kivételként erősíti a szabályt: A 17. század derekán, amikor csak Erdélyt lehetett magyar államnak nevezni, fejedelme a protestáns svédekkel és másokkal szövetségbe akarta legyőzni Lengyelországot, ám csúfos vereséget szenvedett. Jan Chryzostom Pasek emlékirata szerint „lengyel fohagyomára támadt gusztusa, amit valaki tréfálkozva dicsért volt előtte, hogy ízletesebb volna a magyarnál [...] csakhogy a fohagyoma bizony csípősnek mutatkozott! [...] Rákóczi uram úgy jóllakott fohagyomával, közben egész seregét elveszítette, s ő maga is, kezünkbe kerülve, alkudozni kezdett a saját irhájáért, milliókat ígérve” (Ford. Szenyán Erzsébet). II. Rákóczi Györgyről van szó, nem II. Ferencről, aki leverte szabadságharca után lengyel földre menekült. Mindenki tudja, mit tettek értünk Bem és katonái 1848–49-ben. Azt sajnos kevesebben, hogy a II. világháború idején Magyarország – „Németország utolsó csatlósa” – menekülő lengyelek tízezreit fogadta be, évekig ellátta vagy hozzásegítette katonáit Nyugatra juttatni. Talán többen tudják, hogy 1956-ban a lengyelek nyújtottak először és a legtöbb segítséget, amiről több mint félszáz lengyel szépirodalmi mű is tanúskodik.

Az első, 1974-es tanterv szerint lengyel szakra olyanok is jelentkezhetek, akik alig tudtak lengyelül, de a gimnáziumban tanultaknál többet tudtak Lengyelország földrajzáról, történelméről, kultúrájáról, olvastak lengyel irodalmi műveket vagy láttak belőlük készült filmeket. Írásbeli vizsgát a kötelező nyelvként tanult oroszból kellett tenniük, de ha másik szakjuknak az oroszot választották, akkor magyarból írtak felvételi dolgozatot.

Lengyel nyelvórákra természetesen minden félévben szükség volt: a két első évfolyamon hetente öt-öt órára. Ne ijedjen meg az Olvasó, hiszen a tantervnek nem minden részletéről kell tudnia! Lehet, hogy unalmasak tartja, de ilyenek, sőt hosszabb leírások a legjobb regényekben is bőven vannak. (Igaz, azok remekművek, és „igazibb” regények.) Tinédzserek szülei mondták, hogy sok gyerek szerint például Jókai Mór művei unalmasak. Majd meglátjuk, évtizedek múlva is így lesz-e. Az első tanévben kapott még helyet a magyar nyelvű bevezetés a lengyel irodalomba, és a hallgatók anyanyelvükön ismerkedhettek meg Lengyelország és kultúrája történetével is.

A lengyel irodalomtörténet megismeréséhez kell 3 tanév – értett egyet Krystyna és Péter –, mégpedig a második évfolyamtól kezdve lengyelül. A 18. század vége előtti irodalomnak csakis a negyedik évfolyamon lehet a helye, mert a nagyjából verses művek nyelve sokkal nehezebb, mint amit később használtak. A lengyelek irodalma már a 16. század, a reneszánsz óta a német és az orosz nyelvterület közötti térség leggazdagabb irodalma, és számos kutató szerint a legértékesebb is. Különösen áll ez a 19. század első felének-közepének romantikus irodalmára, Adam Mickiewicz, Juliusz Słowacki és Cyprian Kamil Norwid műveire, amelyek közül soknak van magyar fordítása. Zygmunt Krasiński neve azért kívánczok ide, mert hátha valaki megtalálja a budapesti Nemzeti Színházban 1936-ban *Pokoli színjáték* címmel bemutatott tragédiájának

szövegét! Szintén sok, a 19. század második felében keletkezett és főleg 20. századi regényt régen a lefordítottak nyelvünkre, így hát könnyű volt elolvasni a terjedelmesebb kötelező műveket.

Hogy milyen írókra, illetve alkotásokra gondoljunk? A 19. század második feléből való Bolesław Prus *A bábu* című regénye. Nemcsak azért számíthat érdeklődésünkre, mert a lengyel földi kapitalizmus (hiszen Lengyelország nem létezett) gyors kibontakozásakor becsületos munkájával meggazdagodott kereskedőnek egy arisztokrata szépség iránti reménytelen szerelme a témája. Benne részletekben olvasható a férfi öreg kereskedősegédjének naplója, aki 1848–49-ben a magyar szabadságharc katonája volt. Ilyen a Teodor Tomasz Jez tollából való *Fent és lent* főhőse is, amelynek cselekménye *A kőszívű ember fiaira* emlékeztet.

Nem véletlenül kapott Nobel-díjat már a 20. század első negyedében két lengyel író is, pedig a Svéd Királyi Akadémiának, mint minden szentnek, maga és a skandinávok felé hajlott a keze. Henryk Sienkiewicz *Quo vadis* című, a kereszténységnek a Római Birodalomban aratott, sok véráldozattal járó győzelméről szóló regényének van vagy két tucat magyar kiadása és számos Nyugaton készült filmváltozata. Többször megjelent nyelvünkön a lengyelek 17. századi harcait ábrázoló történelmi trilógiája is. A tanterv készítői a magyar fordítások bőségének köszönhetően el szándékoztak nézni a hallgatóknak, hogy magyarul olvassák a terjedelmes regényeket, sőt részben akkor is, ha csak a belőlük készített lengyel filmeket látták. Ilyen *A bábu* és a Sienkiewicz-művek, a szintén Nobel-díjas Władysław Stanisław Reymont közismert családregénye, a *Parasztok*, amelyből tévésorozat készült és *Az ígéret földje* is. Megmutatja, milyen erkölcsmoratór hatása volt a gyorsan teret hódító nemzetközi vadkapitalizmusnak. Filmváltozatát a világhírű Andrzej Wajda rendezte, akinek sok más fontos irodalmi filmet köszönhetünk már az 1970-es évek közepén is.

A két világháború közötti alkotások közül kimaradt a tantervből néhány fontos regény, amelyeket különböző okokból még nem fordítottak le magyarra, de így is megmaradt a lengyel irodalmi termés java: Maria Dąbrowska családregénye, az *Éjjelek és nappalok*, amely tévésorozatként nézhető volt vagy például Stanisław Ignacy Witkiewicz abszurd színdarabjai, amelyekből készült magyar válogatás.

1944 után évtizedekig mind az idősebb, mind a fiatal írók alapélménye a háború élménye volt. Számos ilyen tárgyú alkotás közül választhatók ki a kötelező olvasmányok. Jerzy Andrzejewski egyes korai regényeit el lehetett olvasni nyelvünkön. Hírnevét a *Hamu és gyémánt* című alkotásából rendezett Wajda-film és a nemzetközi hírű színész, Zbigniew Cybulski játéka alapozta meg. A lengyel olvasók és nézők tetszését megnyerte, és nem arra gondoltak, hogy a háború után a mű főhősei nem szocialista, hanem polgári és mindenekelőtt független Lengyelországot akartak felépíteni. A fiatal írók szabadulni akartak a háborús élményektől, például Tadeusz Konwicki, a *Mai álmoskönyv* szerzője vagy Tadeusz Różewicz. Mint *Megmenekültem* című versében írta:

„Huszonnégy éves vagyok
megmenekültem
pedig tagló alá hajtottak engem is.
[...]
Keresem a tanítót a mestert
aki újra látni hallani beszélni tanít
nevezze újra nevükön a dolgokat és fogalmakat
válassza el a világosságot a sötétségtől”

(Ford. Kerényi Grácia)

Az 1956 utáni irodalom falusi, paraszti múltat és jelent ábrázoló, nálunk is hamar népszerűsített fő képviselője Tadeusz Nowak volt, az idő múlásával megszépülő régmúltnak, az Osztrák-Magyar Monarchiának remek felidézője pedig a már idős Andrzej Kuśniewicz. Olyan kiváló rendezőket ihlettek meg, mint a Jerzy Kawalerowicz, az emberi lelket eltorzító időt megjelenítő *Máter Johanna* rendezője. Remekmű a Wajda által, szintén Iwaszkiwicz művéből rendezett *Nyírfaliget*, amelyet filmvásznon láthattak a magyarok is. Lehet, hogy Péter részéről helytelen döntés, de kimaradt a science fiction lengyel atyjának, Stanisław Lemnek a munkássága. Aki a műfaj kedvelője, több könyvét megtalálja nyelvünkön. Az emigrációban élő írókról sajnos illett hallgatni még Lengyelországban is.

A tantervet készítve azzal a követelménnyel számoltunk, hogy az 1918, főleg pedig az 1944 után született verseket eredetiben olvassák a hallgatók. Nem baj, ha nagy részüket magyarul is megismerhetik. A színpadra szánt műveket kötelező lengyelül elolvasni. A háború utáni fiatal szerzők, Rózewicz és a már az 1970-es években nemzetközi hírű Sławomir Mrożek gyakran játszott darabjainak már ekkor volt magyar változatuk és azokat több színház sokáig játszotta. Nyilván mert általános emberi hibákat nevettek ki szellemesen a nézőkkel.

Ne feledkezzünk meg a lengyel nyelv múltjának és jelenének elméleti megismeréséről sem! Az előbbire a 2. évfolyamon került sor. A lengyel nyelv története két félévben tananyag, de fontosabb négy félévben ismerkedni a jelen nyelvénél rendszerével. Abban a reményben, hogy néhány gimnáziumban második vagy legalább harmadik, nyelvként tanítani fogják a lengyel, a tanterv a 7-8. félévben szán időt e nyelv oktatásának módszertanára és az egyik félévben az iskolai gyakorlótanításra. Az utolsó éves hallgatóknak kell minél többet megtudniuk a kortárs lengyel kultúráról, és az egyik félévben meg kell próbálkozniuk a műfordítással is.

Majd kiderül, mi valósul meg ebből a kísérleti tantervből – gondolták a készítői. Remélhetőleg sikerül elérni, hogy a hallgatók egy félévet lengyelországi egyetemen részképzésen töltsenek. Ehhez „ki kell egyezni” többek között a másik szakjuk követelményeivel. Az Olvasónak figyelembe kell vennie például, hogy akkoriban a marxista tantárgyakból is volt bővében.

Margó és Péter lakásigénylése 1974 őszén végre meghozta a gyümölcsét. Főleg a Margóé, mert a Vállalatánál alkalmazott Befolyásos Elvtárs segített. (Isten áldja meg haló porában!) A lépcsőház bejárata mellett még garázst is vehettek az 1514-es parasztfelkelés vezérééről elnevezett utcában, a 2. emeleten. Nem volt könnyű a gyerekocsit fel- és levinni, de a 3. emelet még rosszabb lett volna, az utolsóról nem is beszélve. Onnan sem tárult eléjük érdekesebb látkép, mert a Nagyerdő nem erre van. A ház másik, csendes oldalán park volt és a közelben játszótér is. A diákotthoni „lakással” összehasonlítva kész csoda: 55 négyzetméter, a nappali-hálószoba 16 vagy talán 18, a másik kettő, egyikük a hosszú keskeny gyerekszoba 12, a dolgozó- és vendégszoba 8 négyzetméteres. A könyvespolcnak hely kellett, ezért keresztben, az ajtó mögött csak 160 cm-es heverő fért bele. Péter ugyan kis híján 180 cm magasra nőtt, mégis jókat aludt rajta hétvégéken. Ha ritkán nem ők utaztak a Miskolchoz közeli iparvárosba (már nem Sárospatakra), a szülei is meglátogathatták őket, Anyuka a gyerekszoba vendége volt, Apja (mert megszokásból így mondták) a dolgozószobáé. Margó apjának, Bandika szerint Bandónak és a nagyanyjának, Nyanyinak a konyha méretei miatt nem tetszett a lakás, mert az övék a kétszerese volt, bár szobájuk csak kettő. Péter szüleinek igen. A 31-es busszal mind a városközpontba, Margó munkahelye közelébe, mind az Egyetemhez és az óvodához könnyű volt eljutni, de nehezebb felférni rá.

Péterék törlesztették a havi részleteket, régen volt, azt sem tudják, mennyit. El kellett vállalniuk többféle pluszmunkát, idegenvezetést, tolmácsolást, lengyel oktatási és művelődési szakemberek szövegeinek fordítását, hogy mindenre jusson pénzük. (A szövegekre egyetemi oktatóknak volt szükségük saját kutatásaikhoz, sőt előadásaik tartásához.) Szerencsére élénkek voltak a Debrecen és Lublin, Péter lengyelországi tanulmányainak színhelye közötti testvérvárosi kapcsolatok. Arra azért mindig maradt idejük, hogy Bandikával foglalkozzanak. Jó gyerek volt, de erős egyéniség, akadtak dolgok, amiket megkövetelt. Ilyenek voltak az esti mesék. Nem mindig olvasni kellett, hanem ahogy mondta, anyja vagy apja szájából akarta hallgatni. Amikor már televíziójuk is volt, esténként izgatottan várta a tévémaci megjelenését.

Az Egyetemen ideje lett eltervezni, hogy győzi majd a munkát két tanár, hiszen két évfolyamon már jócskán húsz fölé nőtt a hetente megtartandó órák száma, és – ahogy Péter mondogatta – a tudományban is kárt kellett tenni, tanulmányokat, majd könyveket írni, ehhez pedig előbb rangos kutatók műveit olvasni. Kérte a Bölcsészkar Vezetését, hogy olyan, középiskolában néhány éve dolgozó, orosz (és másik szakjukat is) tanító pedagógusok kerüljenek a kis polonista oktatógárdába, akik egyetemistaként jól megtanulták a lengyelek nyelvét. Előtte persze három tanéven át Krystynától és Pétertől kellett tanulniuk, hogy diplomát szerezzenek. Megérdemelnék, hogy teljes nevük idekerüljön, de volt és jelenlegi debreceniek számára érdekesebb, ha megelégszünk a keresztnevükkel. (Már ha feltételezzük, hogy olvassák a *Széttört dió...* folytatásait.) Az

idő múlásával mások is felejtnek: az 1975-ben, valamint a következő évben alkalmazott Éváról és Csabáról van szó.

Margó és a regényíró ezen a nyáron a román tengerpartra mentek a delfin-szürke Wartburggal, Péter sebészbarátja, Pityu és párja a szovjet ipar legjobb autójával. Velük tartott (nehogy személyiségi jogaik sérüljenek) a szülész M. és szintén orvos felesége, I. A nyaraláshoz ugyan nincs köze, de Péter nem állhatja meg enélkül: M. kettős családi nevében megfért egymással két népnév, I. lánykori családnevét pedig egy nyugat-magyarországi folyó adta. Benne van egy kuruc nótában, hogy egy katonának „fakó lova” van, és a folyó, amelynek „vizét megússza”.

Először jártak Romániában. Akkoriban ez nem gyakran fordult elő. Aki peches volt, órákat várt a határon, és meg kellett mutatni, amit visz magával. A Fekete tenger partjáig vagy 800 kilométert kellett megtenni, és ott sem a leggyorsabb haladást lehetővé tevő úton. Ezért csak futtában láthatták a régmúltat idéző városok központját, amelyek emlékeztették is egyes magyarországi városokra. Nagyvárad, I. (Szent) László királyunk városa nagyvárosnak tűnt, mint a sok fölszintes házzal teli Debrecen, bár nálunk is van mutatós főutca klasszicista és szecessziós épületekkel. Irigyelhetjük Kolozsvárt, mert ott egymást érik a már a gótika, a reneszánsz és a barokk kor idejétől kezdve emelt épületek, és nincs olyan későbbi stílus, ami hiányozna. Persze sokuk komoly felújításra várt. Már „igazságos királyunk” szülőháza is emeletes, a régmúlt időkben tartó főtéren áll hatalmas szobra. Inkább emlékmű, hiszen sok alakja a magyar történelmi múltat idézi, ugyanúgy, ahogy az egyik legmagasabb és legnagyobb, Szent Mihály tiszteletére szentelt, már a 15. században álló templom. Péternek a városról is az irodalom jutott eszébe. A két világháború között a lengyelek egyik legrangosabb költője, Kazimiera Iłkiewiczówna 1939 őszén, hazája német (majd szovjet) megszállásakor a romániai Clujba menekült. 1941-ben a magyarországi Kolozsváron találta magát. *Bem léptei* című versében, az általa is fordított Petőfire utalva, a szörnyű jelennel szembe állítva idézi fel a régi fegyverbarátságot:

„És nincsen számomra oltalom,
a kürtöket hallom, hallgatom.
Ezer ló horkan ablakomnál,
Két nemzet vitézségét hordják.
[...]
S amikor az éj a legcsendesebb –
szívet és bátorságot zúzva,
Az Isten elküldi Bemét, hogy hadaival kelljen útnak.”

A tenger felé menet Marosvásárhely, a székelyek fővárosa, az erdélyi szecesszió remeke következett. Bukarest már inkább a Keletre emlékeztetett, a tengerparti

Konstanza központja viszont az egykori Nyugatra. Főleg, ha tudjuk, hogy az ókori görögök alapították, majd a rómaiaké lett. A városhoz tartozik Péterék végcélja, Mamaia is, több kilométer hosszú remek homokos stranddal. A tenger vize hol kékes, hold zöldes volt, de soha nem fekete.

Ildi kiszámolta, hogy Péterék következő gyereke lány lesz, de ezt M. sarlatánságnak tartotta. 1976-ben, a babát M. segítette világra, és közben biztatásként azt mondta, „szüljük meg ezt a nagy fiút!” Nagy volt, de nem kis meglepetésére, kislány. A keresztségben az anyjához nem hasonló Zsófia, a család számára Zsófi vagy Zsófiika nevet kapta. A 12 négyzetméteres gyerek(fél)szoba ugyan keskeny volt, de hosszú, elfért benne a második rácsos kiságy. Nem szomorította el, hogy hamar bölcsődébe került.

Sokan mondták, Margó és Péter nélkül is elhitték volna, hogy két szép gyerekük van. Két év múlva mindketten igényelték a sok mesét, persze mindketten másfélét, szüleik szájából vagy könyvből. Bandika mindjárt, némi változtatással meg is tanulta azt a régi versikét, amit énekelni is lehetett, és amit Péter még anyai Nagyszülőitől tanult, de nem tudta, mi az a *Lengyelország*:

„Kis kacska fürdik, fekete tóba,
Anyjához készül, Lengyelországba.
Síkos a talpa, magas a sarka,
Fordulj ki, fordulj, aranyos Bandika!”

(Első feljegyzője Kiss Dénes, 1891)

Margó vagy Péter a csúcsidőben tömött busszal vagy kocsival vitte-hozta a gyereket az Egyetem bölcsődéjébe, óvodájába. Jónéhány évig volt tennivalójuk bőven, szabad napjaik alig. Péter úgy érezte, az idő mintha összesűrűsödött volna, emlékezetében mindig az maradt meg tartósan, ami éppen fontosnak számított. Mint szigetek a tengerben, közöttük minden más a hol látható sekély vízben, hol a mélyben, ahonnan apálykor sokat a felszínre lehetett hozni. Vajon évtizedek múlva mennyire lesznek meg az emlékezetben a megismert emberek, nevek, események, gimnáziumi olvasmányokból megtanult idézetek, idegen nyelvi szavak? Jól emlékszik az ötvenes években rendezett olimpiákon elért magyar sikerekre, sőt az Aranycsapat nagy győzelmeire, de még a tartalékjátékosok nevére is, de mi lesz, mondjuk ötven év múlva?

1977-ben véget ért Krystyna debreceni munkája, más lengyel nagyvárosból jött új anyanyelvi lektor. Egy évvel ezután tanársegéd lett egy másik Éva Budapestről, ingázott a főváros és Debrecen között, és éppen csak az órai megtartására volt ideje. Margó 1979-ben már a kettő közül az egyik Tanács művelődési osztályán dolgozott, múzeumi, könyvtári és levéltári ügyek tartoztak hozzá. No meg a külföldi kapcsolatok, ezek szélesítése is, főleg mert az osztály munkatársai nemigen tudtak megszólalni idegen nyelven. Egyen sem, nemhogy kettőn.

Ekkor először kaptak diplomát lengyel szakosok. Az ötéves képzéshez kevés volt négy oktató, tanársegéd lett a budapesti Éva. Kár, hogy hetente csak egy munkanapot töltött itt, ami a fiatal szakon csak szükségmegoldás volt. Óraadó lett a frissen végzett Laci, aki a már említett híres régi debreceni költőről elnevezett

gimnáziumban, mint orosz szakos tanár már tapasztalatokat is szerzett, de másfél évre elvitték katonának.

Főleg Csapláros István varsói professzor és Kovács Endre, a neves történész tanulmányait hasznosítva készült el Péter kandidátusi értekezése a magyarságot ábrázoló 1. világháború utáni lengyel irodalmi művekről. Vitájára 1980-ban a Magyar Tudományos Akadémián került sor, szlavista szakemberek „támadták”, de nem nagyon, mert ez így szokás. Péter sikerrel megvédte. Ez a tudományos fokozat kellett, hogy feljebb lépjen az egyetemi szemléletre, docens legyen. A szükséges anyagiakért lefordította a kitérő történész Aleksander Krawczuknak a kereszténységet államvallássá tevő Nagy Konstantin császárról szóló könyvét, meg a pedagógia és népművelés szakos kollégák számára értékes terjedelmes anyagokat, amelyekhez nem sokat értett.

1980-ban évek óta gyengülő szívvel meghalt 1907-ben született Édesapja. Még mennyi mindent meg kellett volna kérdezni Tőle. Horthyt becsülte, Hitlert utálta, mint az új és igazságtalan Mátyást és társait. Szívesen énekelte, hogy *Szép vagy, gyönyörű vagy, Magyarország...* vagy hogy *Vágyom egy nő után*.

Bandika és Zsófiika nagy öröme gyakran kirándultak a Debrecéntől vagy tíz kilométerre erdőben lévő mesterséges tavakhoz. Fürdeni nem lehetett, de szerettek az egyik tó homokos partján játszani. Péter a Bodrogon és holtágában szerzett tapasztalatait hasznosítva, amikor tehette, itt kezdett ismét horgászni. Ritkán nagy példányokat is fogott. 1981-ben készült fényképen kezében tart egy öt-hat kilós amurt. Hogy a hal ne a lakásukban kerüljön konyhakész állapotba, Margó szüleinek udvarára kellett mennie. Apósa kedvet kapott a horgászathoz és hamarosan mentek szerencsét próbálni. Ilyen a szerencse: hasonló méretű amur volt a zsákmány. Tisztításának tanúja volt a két gyerek is.

Egy kisebb pontyról is készült fotó. Bandó, Margó ezermester és komolyzene-kedvelő apja már hiányzik róla. 1917-ben született, hosszú betegség után 1984-ben meghalt.

1980-tól a lengyel szak ügyei jól alakultak. Elkezdett dolgozni a testvérváros Lublin állami egyeteméről való, tudományos fokozattal rendelkező lektor, és hamarosan tanársegéd lett Laci. El lehetett kezdeni a lengyel nyelvoktatás módszertanát oktatni, ugyanis a város már emlegetett nagy költőjéről elnevezett gimnáziumának tanára tanította a lengyel nyelvet is. A legöregebb mostani és egykori debreceniek úgyszólván kitalálják a családi nevét: elég, ha azt írjuk, hogy P. Károly, akinek példája sok mindent elmond még az ország több mint félszáz évéről is. Kulák származása miatt nem is jelentkezhetett egyetemre. Évekig dolgozott, még bányásként is, végül felvették Debrecenben franciaorosz szakra. Pályája elején a vele egyidős Péter is tanította valamelyik orosz szakos tárgyra. Az egyetemi labdarúgócsapat sikeres kapusa volt. A Lublin és Debrecen közötti kapcsolatoknak köszönhetően sor került a lengyel testvérváros futballistáinak mérkőzésére, majd viszonzásul sort kerítettek Karcsiék vendégjátékára. Megtetszett neki Lengyelország, elkezdte tanulni a nyelvét, amit megkönnyített, amit az orosz nyelvről és történetéről tanult. Járt Péter szabadon választható

nyelvóráira, kérdezgette, tud-e már eleget ahhoz, hogy nyelvvizsgát tegyen. Eleget tudott, felsőfokú minősítést kapott. Nemsokára eleget tudott. Nagy sikerrel tanította, igazán nem azért, mert mint vonzó egyéniség imponált a többségben lévő lányoknak. Hamar akadtak, akik az Egyetemen lengyel és szakra jelentkeztek, és várható volt, hogy arányuk hamarosan nőni fog. Még nem közülük tartozott az orosz szakot is végzett Ibolya, aki 1983-ban a Szlavisztikai Intézet könyvtárosa lett. 1983 és 84 között került két egyetemi disszertációt megvédték a szerzők, ami kellett a számléltrán való előbbre lépéshez: az adjunktusi beosztáshoz. Laci a lengyel nyelvoktatás módszertanáról írt – az országban először. Éva témája a 2. világháború lengyel illegális sajtójának magyarságképe volt.

Isten felvitte a család dolgát, narancsszínű Wartburgot vettek. Sőt: 1984-ben Péter végre magasabbra lépett az egyetemi ranglétrán, docens lett, az akkor létrehozott Lengyel Nyelvi és Irodalmi Tanszék vezetője.

A tantervet felső utasításra meg kellett reformálni, és ebben már részt vett második lublini lektorunk is. Rászolgált teljes nevének említésére: a nagyobb súlyú lengyel doktori fokozattal rendelkező Czesław Kosyl nyelvész. Nem véletlen, hogy Péter évfolyam-, sőt diákokotthoni szobatársa volt.

Lengyel országismeretből vagyis történelemből és kultúrából az utolsó évfolyamon nem is egyszer kellett vizsgáznia, vagy ahogy az előadásokat kísérő tantárgyakat hívták, gyakorlati jegyet szerezni. Beszéd- és nyelvgyakorlatból volt a legtöbb óra, és azokra az új hallgatókra gondolva, akik kezdetben alig tudtak lengyelül, két félévben még hetente egy-egy. Bekerült a tantervbe a Lengyel nyelvtani alapismeretek című tárgy és a Fordítási gyakorlatok is. Be kellett tennünk olyanokat, mint a bevezetés a szláv, majd a lengyel filológiába. Péter a lengyel beszéd-készség fejlesztésére gondolva nem lelkesedett az előbbi tárgyak bevezetéséért. A *szláv filológia* valóban a szláv nyelvcsalád „nyelvével, irodalmával és kultúrájával foglalkozó tudomány” (*A magyar nyelv értelmező szótára*, 1980), és a lengyel nyelv alapos elsajátítása szempontjából hasznos a szláv nyelvek múltjának és jelenének összehasonlító tanulmányozása, de a kultúrával úgyis a történelemmel együtt, na és még magyarul, a Lengyel országismeret keretében kellett ismerkedniük a hallgatóknak. A különböző szláv irodalmak többségének nyelvükön kívül kevés közülük van egymáshoz, a népek, nemzetek történelmének és jelenének annál több. Mi a közös mondjuk a lengyel és a horvát vagy a lengyel és az orosz irodalomban? Az csak véletlen érdekesség, hogy mindkét állam, illetve nemzet öt-öt Nobel-díjas íróval büszkélkedhet. Vannak a lengyeleknek olyan szomszédjaik, ahol évszázadokkal később született meg az, amit szépirodalomnak nevezhetünk.

Az irodalomra hat félévet szánt a tanterv, a mai lengyel nyelv rendszerére négyet, és úgy gondoltuk, történetére elég kettő. A hallgatóknak két félévben részt kell venniük még valamelyik tanárunk saját kutatásait ismertető heti egy óráján. Eleinte csak Péternek köszönhetően a magyar-lengyel irodalmi kapcsolatok és a műfordítási gyakorlatok voltak a témák. A választék bővítéséhez várni

kellett, hogy a kutatóként újonc kollégáknak is legyen mit meghirdetniük. Szó esett már arról, hogy lett gazdája az iskolai nyelvoktatás módszertanának, aki egy félévben a tanítás gyakorlását vezette. Akkoriban évente többnyire csak öt hallgatónk volt, de a kis létszámú tanszéki kollektívának így is akadt tennivalója bőven. Az Olvasó ne felejtse el, hogy mindig „miniszakot” terveztünk. 1984-ben már konferenciát sikerült rendezni, amelynek anyaga, a *Lengyel-magyar közeli-tések* az egyetemnek és a lengyelek budapesti kulturális intézetének köszönhetően megjelent. A hallgatók ismereteit az is gyarapította, hogy tanultak még egy szláv nyelvet, amit éppen lehetett.

Az 1974-es és 1984-es tantervek nagyon hasonlítanak egymáshoz, ami elbírálói számára természetes volt. Akkor nem kellene untatni velük az Olvasót? Lehet.

Pétereknek Skodájuk volt, azzal jártak a már kazinbarcikai szülőkhöz és húga, Jolika családjához. Ekkoriban lett igazán fontos a pénz, mert nagyobb lakást szerettek volna venni. Margó idegenvezetést – az utasok számára főleg bevásárlóturizmust – vállalt német nyelvterületen, gyakran éjszaka indultak el és érkeztek vissza. Hiányát a gyerekek nem díjazták, de megértették. Péter büszke volt arra, hogy Wajda új filmjeinek forgatókönyvírója, Aleksander Ścibor-Rylski *Kényszerzubbony* című tévéjátékának általa készített fordításából magyar tévéjáték is készült. 1982-ben vetítették, szereplői kiváló színészek voltak, Szegedi Erika, Sinkovits Imre és Benkő Péter. Ráadásul elég magas honorárium járt érte. De szépirodalmi művek helyett, olyan neves lengyel szerzők könyveinek fordítására is igent mondott, amelyek tartalmához kevés köze volt. Az A. Krawczuk tollából (vagy írógépéből?) való *Nagy Konstantin* (1981) még érdekesnek számított W. Kula *A feudális rendszer gazdasági elmélete* (1985) című könyvéhez képest. Na és továbbra is nagy mennyiségben fordított szöveget, a debreceni pedagógia és népművelés szakos oktatók számára.

A nagyobb lakás hitelét persze igen sokáig törleszteni kellett. A város északnyugati szélén, korábbi kertek és szántóföldek helyén új lakótelep született, ahol szinte gomba módra gyorsan épültek a házak. Péterék véletlenül, csak Bandi osztálytársának a szüleitől szereztek tudomást róla, ám addigra majdnem az összeszefoglalták. Nem csoda, jók voltak a törlesztési feltételek. A házak többsége két-hat lakásos, kétszintes, ahogy mondták, angol típusú, az utca és a járda között fiatal fák, hátul kisebb-nagyobb kert, ahogy az utca kanyarulata engedte. Az egyforma színű és tetejű kis házak nagy betonelemekből készültek, és igen mutatósak voltak. Mindjárt el is terjedt a hír, hogy itt élnek a gazdagok. Arra nem gondoltak, hogy az igazán pénzes emberek nagy házai nem a város végén téglából, kőből épültek. Margó és Péter találtak is egy lakást, egy ikerház felét, amelyet valaki visszamondott, de 20 ezer forint „beugrót” sürgősen be kellett fizetni. Péter már Kazinbarcikára költözött öreg szüleinek és a szintén ott élő húga és szintén pedagógus férje, kétgyermekes család szövetkezeti lakás árát törlesztették. Margó apja már nagyon beteg volt, pénzüket anyja kezelte. Peter tanítványának, későbbi kollégájának anyja adott. Vajon mennyit ér majd évtizedekkel később ez a 20 ezer forint?

A (fél)ház bő évtized után maga volt a csoda a család számára. Majdnem 100 négyzetméter, jókora ablakok, a földszinten 20 négyzetméteres nappali, a bejárat után kicsi, ebből nyíló nagyobb előszoba, konyha és a mellékhelyiségek. Az emeleten a földszintnél tágasabb fürdőszoba, talán 18 négyzetméteres hálószoba, egyben nappali, gardrób, 8 és 12 négyzetméternyi gyerek(fél)szoba. Lassan meg kell majd csináltatni a parkettet vagy padlószőnyeget, ahol kellett, a követet is. A kert felé beton terasz és az ikerszomszédoktól elválasztó fal. Nekik két fiúk volt, az egyik ugyanannyi idős, mint Péterke. Hamar eldőlt, hogy kutyát nem tartunk, ezért kerítést sem terveztünk. A kert túloldalán még nem épült ház, messzire, egy faszorra és egy legelőre lehetett látni, ahol még tehének legeltek és volt egy zombékos terület is, ott esősebb tél esetén még korcsolyázni is lehetett. Ott folydogált a Cótó, amely, ha bőven hullott az égi áldás, nem volt keskenyebb, mint amilyen Péter nagyszüleinek városában, Újhegyen a várost kettészelő és két országot elválasztó, folyónak nevezett Varony.

Az Egyetem, a gyerekek iskolája és Margó munkahelye felé tartó busz megállójáig ugyan jól kilépve is gyalogolni kellett egy negyedórányit, de erre a családban senki sem panaszkodott. Zsófit egy ideig elkísérte a suliiig a munkahelyére igyekvő Margó, ritkábban Péter is. Az autónak hétköznapokon inkább a garázsban kellett állnia, pedig nem került sokba a benzin. Zárt borítékban tartották a pénzt, amennyit havonként ki, illetve csekken befizettünk.

A gyerekek szorgalmasan tanultak, de nem a matematika volt az erősségük. Bandika már gimnáziumba járt – abba, amelyikbe Mamája is. Az orosz mellett angolul tanult, ez utóbbi tanára jobban tette a dolgát, mint az orosz tanár. Nem csoda, hiszen ő eredetileg más végzettséget szerzett, és felnőtt fejjel már nehéz jól megtanulni beszélni.

Otthon megvoltak a barátnők, barátaik, és a szomszédos házban lakó, hasonló korú gyerekek, plusz-mínusz egy-öt év, a hibahatáron belül. Remekül eljártak a kertben, ahol a felnőttekkel együtt gyakran sütöttek szalonát, élvezve, amit a felnőttek mesélnek. Így ünnepelték meg a név- és születésnapokat. Az ikerszomszéd Lajos, villamosmérnök, elkezdett verseket írni, amit Péter nagyon irigyelt, és hamarosan ő is ontotta a rímeket. Aki véleményt akar mondani kettőjük irodalmi munkásságáról, a helyszínen megtalálja majd a verseiket.

1988 tavaszán járunk, Bandi tizenhat, Zsófi tizenkét éves. Pétert megkereste a Kulturális Kapcsolatok Intézetének vezetője, azzal a kérdéssel, vállalná-e az igazgatóságot az 1971-73-ban már jól megismert varsói intézetben. A funkció egyben nagykövetségi tanácsosi rangot jelentett, de – hála Istennek – ez nem jelentett szoros függőséget a külképviselettől. A Nagykövet tartotta a távolságot, fel sem merült például a tegeződés lehetősége. Oroszul tudott, lengyelül nem. Péter gondolkodási időt kapott, de nem sokat töprengett. Bandi sem, mert azonnal megkérdezte: „Meddig akarjátok még kuporgatni és zacskóba rakni a pénzt?” Fel sem merült, hogyan folytatja majd a tanulást Varsóban, ha semmit nem tud lengyelül. Zsófi sem sokáig gondolkozott a dolgon. Az egyetlen, ám

súlyos feltételük Cilus macska magunkkal vitele volt. Mindnyájan kimehettünk megismerni a varsói feltételeket.

De milyen iskolába fognak járni a gyerekek? Itthon évekig tanulták a kötelező orosz, ezért gondoltunk a szovjet iskolára, ahová a magyar diplomata-csemeték jártak, mondván, hogy a rokon lengyelt úgyis megtanulják. A középiskola, sőt mindjárt annak harmadik osztálya volt a komolyabb dolog. Bandival együtt felkerestük az Igazgató Elvtársat, akivel beszélgetnünk kellett a részletekről. Péter igyekezett azt a látszatot kelteni, mintha Bandi is aktív résztvevője lenne a beszélgetésnek. Meghallottuk, hogy máris ismerni kell számos, természetesen oroszul olvasott művet, Puskin, Lev Tolsztoj, Dosztojevszkij és mások alkotásait. Néhányezer oldalt. Megköszöntük a tájékoztatást. Szerencsére kiderült, hogy van, ráadásul a közelben, egy részben lengyel, részben angol nyelvű gimnázium, nevét Mikołaj Koperniktól kapta. Mint akkoriban minden magyart, szívesen befogadták. Jóképű fiú volt, a lányoknak is tetszett, leginkább a legszebbnek, Ewának. Zsófi viszont csak normál lengyel iskolába mehetett, de legalább a közelben. Péter, aki talán jobb nyelvész lett volna, mint irodalomkutató, kimondta: ide kell járnia, mert tizenkét évesen még tökéletesen meg tud tanulni egy idegen nyelvet, ráadásul annak a nyelvnek a közegében. Ha ne adj' isten, besegít a szerény orosz tudása, valamivel könnyebb lesz. Péter pedig igyekszik majd minél korábban hazajönni a munkából, hogy fordítsa mindkettőjüknek a matematikát, kémiát, biológiát, irodalmat, történelmet. Eddig a lublini egyetemen és itthon ilyen szavakhoz nem volt szerencséje

A négy-, de lehet, hogy ötszobás lakás egy diplomataház ötödik emeletén volt, a bútorokat már Debrecenben kiválaszthattuk. A város közepén, ahol a közelben magaslott a Kultúra és Tudomány Palotája. A Szovjetunió ajándéka volt – hálából a háborúban szövetséges, baráti lengyel népnek. Vagy lelkiismeret-furdalásból, mert a 1939-ben a szovjetek birodalma titkos szövetséget kötött a Német Birodalommal, és egymás között szétosztva megszüntette a lengyel államot? Vagy mert amikor már a németek európai vereségeiben bízva a lengyelek 1944-ben kirobbantották a Varsói Felkelést, és a németek elpusztították a főváros nagy részét, a Vörös Hadsereg tétlenül várakozott a Visztula túlsópartján. Az eredetileg Sztálin nevű, igazi giccses szocreál felhőkarcoló 237 méter magas, 44 emeletes palotának a 33. vagy lehet, hogy 30. emeletéről nem akármilyen látvány tárul a városra és környékére. Hogy ez a centrumban rengeteg helyet elfoglaló monumentális építmény kinek mennyire tetszik, megoszlanak a vélemények. Péter, aki korábban már járt benne, tudja, hogy helyet ad néhány színháznak és mozinak, valamint a legkülönbözőbb intézményeknek. Olyan összehasonlítást hallott, amelyet Maupassant francia írónak tulajdonítanak, aki így vélekedett az Eiffel-toronyról, hogy onnan gyönyörű a város, mert maga a torony nem látszik.

Amit a háború után újjá- és felépített városból láttunk, szokatlan volt, de tetszett, természetesen a fizetés összege is. Igyekeznünk kellett haza, hogy késülődjünk, mert augusztus elejére vissza kell jönnünk! Három évre.

A fő probléma továbbra is Cilus sorsa maradt. Mi, felnőttek úgy gondoltuk, új gazdát találunk Neki, a Családfőnek a környéken, ahol több gyerek szívesen befogadja. Bandi és Zsófi hallani sem akart róla. Megszületett a döntés: Péter és Zsófi kocsival mennek Budapestre és onnan repülnek Varsóba. Volt egy kosár, amit Cilus kicsi korától ismert. Margó strapabíró anyaggal beborította, remélve, hogy a macska nem tud kijönni belőle. Forró nyári nap volt, hamar sikerült neki, és szaladgált vagy ült, kapaszkodva valamelyikünk vállán, nyakán. A gyerekek nem engedték, hogy a forgalmas településen kitegyük. A repülőgépben már elfáradt. A megérkezés után már várt minket Pan Janusz, az Intézet gépkocsi-vezetője. (Ugyanő várt 1971-es megérkezésünkön is). Jónéhány órával később Margó és Bandi is megérkeztek. Nem csoda, hogy többre, a részletekre már egyikünk sem emlékszik.

Andreas Fogarasi: Roof Study (Moszkva tér III.), 2018 (réz, vászon, 26,2×36,5×4,5 cm)

